

12. Ostroukhov V. Problemy rozuminnia ta istoriko-filosofskoi interpretatsii fenomeniv «teror» i «teroryzm» [Problems of understanding historical and philosophical interpretation of the phenomena of «terror» and «terrorism»] // Chasopys «Yi». – 2002. – # 25. – S. 30–55.

Слюсар В. Н., кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франко (Житомир, Україна), E-mail: vadmyksl@gmail.com

Индикаторы измерения форм насилия в общественных трансформациях.

Аннотация. *Общественные трансформации сказываются циклической сменой трех форм насилия: «мифического», «божественного» и «рационального». Индикаторами утверждения каждой из этих форм является агрессия, осознание субъектами изменений собственной силы, критика, кризис, субстрат и террор. Эти индикаторы на каждом этапе общественных трансформаций имеют различные социальное содержание и характер, которые определяют утверждение конкретных форм насилия.*

Ключевые слова: *насилие, агрессия, «мифическое» насилие, «божественное» насилие, «рациональное» насилие, социальные трансформации.*

Slyusar V. M., PhD in philosophical sciences, docent, doctoral student of the Department of philosophical sciences Zhytomyr State University named after Ivan Franko (Zhytomyr, Ukraine), E-mail: vadmyksl@gmail.com

The indicators measuring forms of violence in social transformations.

Abstract. *Social transformations marked by cyclic change of the three forms of violence: «mythical», «divine» and «rational». Indicators of establishment of each of these forms is aggression, awareness of subjects of change of power, criticism, crisis, substrate and terror. These indicators at each stage of social transformations have different social meaning and character that define the establishment of specific forms of violence.*

Keywords: *violence, aggression, «mythical» violence «divine» violence «rational» violence, social transformation.*

УДК 130.2

Чікарькова М. Ю.,
доктор філософських наук, професор
професор кафедри культурології, релігієзнавства та теології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна), E-mail: chikarkova@bigmir.net

**ДИСКУСІЙНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ДУХОВНА КУЛЬТУРА»
В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ СТУДІЯХ**

Анотація. *Предметом даної розвідки є аналіз ситуації, що склалася в сучасних українських наукових студіях в результаті ігнорування генези й взагалі традиційного змісту поняття духовність. Тема роботи – необхідність подолання дискусійності у визначенні одного з найкардинальніших понять культури. Мета роботи – вказати на причини недостатності нинішнього функціонування дефініції. Методологія дослідження – культурно-історичний та порівняльно-історичний аналіз ситуації. Актуальність полягає в спробі об'єктивної оцінки ситуації та врахування ролі культурної традиції в повному обсязі. Основні результати та висновки констатують, що в цій сфері панує тенденційне зведення проблеми виключно до формату світської культури, суб'єктивізм та некомпетентність.*

Ключові слова: *духовність, душевність, релігія, освіта, культура, мораль.*

Постановка проблеми. Питання про духовну культуру активно дискутується у сучасних дослідженнях, але наштовхується на цілу низку складнощів. Перша складність пов'язана з тим, що не існує єдиного розуміння категорії «духовна культура». Тут немає чому дивуватися, оскільки самих лише визначень слова «культура» існує понад вісімсот; визначень «духовної культури», звичайно, менше, та вони зазвичай тяжіють чи то до ствердження конструктивної ролі релігії у формуванні духовної культури, чи до фактичного заперечення її. Зауважимо, що

тут спостерігається виразна різниця між західною й пострадянською науковою думкою. Репрезентативна, наприклад, відмінність потрактування поняття *духовність* в англomовній, російській та українській Вікіпедіях. Не ґрунтуючись, звісно, на цьому джерелі в науковому дослідженні, ми, однак, можемо взяти до уваги, що тут сконденсувалися характерні тенденції підходу до питання. Так, в західному (англomовному) варіанті Вікіпедії домінує погляд, згідно якого духовна культура вкорінена в сакральному, в той час, як на пострадянському просторі основний акцент робиться на «світській» духовності (особливо в російському варіанті Вікіпедії). Це дозволяє побачити, що діапазон потрактування духовної культури коливається між традиційним релігійним розумінням та світським вибором – громадським чи суб'єктивним. Проте до цього, на жаль, долучається й те, що сучасні українські дослідники часто просто не мають уявлення про генезу поняття та його подальше життя в культурі й не в змозі обґрунтувати власне розуміння ситуації. Більше того, навіть в рамках однієї публікації часто контамінуються абсолютно антагоністичні погляди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. О. Мартиненко слушно зазначає, що поняття духовної культури визначається науковцями за зовсім різними ознаками: як сфера духовної діяльності, як система цінностей та переконань, стандартів та норм поведінки, як засіб самореалізації особистості (групи) у соціумі [5, с. 77]. І якщо проаналізувати публікації останніх років, то основний масив можна поділити на декілька категорій.

Першу групу складають публікації, які намагаються подати *реферативний огляд різних точок зору* на поняття «духовна культура» і, як правило, вказати на різне розуміння цього поняття (дехто з авторів навіть цим і обмежується – див., напр.: 3; 12). О. Целякова аналізує *розуміння духовності в різних сферах наукового знання* й наводить приклади потрактування духовності за допомогою інструментарію соціології, мовознавства, культурології, етики, педагогіки, психології тощо [13, с. 67-70]. Можна зустріти й насичені тяжінням до інтегральності студії, що фактично нічого нового не вносять. Так, Е. Помиткін пов'язує духовність з інтелектуальним та емоційним світом особистості, моральністю; «вона може бути усвідомлена, осмислена як вияв інтелігентності» [8, с. 28]. Часом така розвідка й просто увінчується глибокодумним висновком: духовність – це «багатогранний феномен» [4, с. 94].

Доволі рідкісним явищем у нас є бодай згадування про *зв'язок духовності з релігією*. Втім, тут можна зустріти і вельми специфічні трактовки. Насамперед, ми мусимо залишити поза увагою неймовірно численні публікації різноманітних «професорів ведичних Академій», які доводять перевагу індо-буддійського духовного досвіду над християнським. Досить вже того, що й християнський досвід береться у неочікуваних ракурсах та модифікаціях, визначених політичною кон'юнктурою. Так, В. Рашковська, пов'язуючи духовність з релігією і фіксує певні переваги релігійного досвіду перед світським, зводить ситуацію до завдання *поєднання православної та світської культури* [9, с. 160]. Вкрай нечисленні публікації на кшталт дослідження Г. Покатильської, в якому *духовна еволюція людини безпосередньо пов'язана з вірою*, але це не є її позицією самої дослідниці: перед нами лише фіксація одного з поглядів на духовність [7, с. 218-219]. Якщо й підкреслюється *важливість віри у становленні духовності особистості* [1, с. 12-14], то й тут більше уваги приділяється світським цінностям: громадянсько-суспільним, естетичним. В. Міщенко фіксує, що «концепція «релігійної духовної культури» постає як тупиковий шлях у минуле» й ніби з жалем (?) додає: «на сучасному етапі розвитку людства атеїзм не здатний знищити релігію, будь які закляти не здатні «протидіяти» релігійному впливу на духовну культуру» [орфографія авторська – М.Ч.; 6].

І, нарешті, виділяється група публікацій, насамперед у сфері педагогіки, в яких акцентується *виховання духовності*. Зазвичай йдеться про духовність як педагога, так і учня (студента) [14]. Г. Шевченко говорить про «педагогіку

духовності», проте автор вочевидь не бачить відмінностей духовності від звичайної «людської сердечності» [15, с. 242]. І. Сіданіч пов'язує духовність з культурною компетентністю та збалансованим обсягом викладання гуманітарних, природознавчих і фахових дисциплін [11, с. 237, 239]. С. Гордієнко зазначає, що «у розробці концепції особистісно-аксіологічного виховання можуть бути використані базові, загальнолюдські цінності з урахуванням духовно-морального компонента» [2, с. 43] – який смисл вклав автор у цей пасаж, залишається незрозумілим, оскільки за загальноприйнятою конвенцією загальнолюдські цінності і є духовно-моральним компонентом.

Цілі статті (постановка завдання). Таким чином, існує нагальна потреба проаналізувати причини строкатості, малодоказовості, поверховості та просто безвідповідальної гри словами, які неочікувано виявляються чи не найбільш характерологічною рисою значної частини досліджень такого серйозного явища, як духовна культура. Слід провести порівняльний аналіз найбільш типових ситуацій уживання даної дефініції та виявити причини, що призвели до формування такої маловтішної картини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. По-перше, дослідники байдужі до релігійної генези поняття *духовність*, а якщо й звертаються до неї, то тут виступає матеріалом не Біблія як така, а її пізніші модифікації («православне вчення» тощо). По-друге, навіть намагаючись у цій ситуації опертися на світську аксіологію, скажімо – наукову, автор залишається в полоні поверхово-суб'єктивної систематизації, обираючи об'єкти, які, подібно, принагідно згадалися. По-третє, усе це складає враження фрагментарності, поверховості й кон'юктурності, і часто позбавлене серйозної установки на систематизацію.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з того, що інтегруючих досліджень дуже мало. Так, О. Мартиненко пропонує наступне визначення духовної культури – це «складова загальної системи культури, яка включає в себе духовну діяльність та її продукти. Характеризується внутрішнім багатством свідомості, ступенем розвитку особистості на основі вищих соціальних цінностей. До складу духовної культури входять пізнання, мораль, виховання, освіта, право, політика, філософія, етика, естетика, наука, мистецтво, література, міфологія, релігія» [5, с. 77]. Але чи не забагато чинників у цьому визначенні? І чому релігія тут стоїть на останньому місці?

Г. Покатильська, подаючи доволі повний огляд різних концепцій духовності та фіксує водночас особливу увагу на розумінні духовності як частини релігійного досвіду, тим не менше, робить доволі дивний висновок: «Духовна людина не протиставляє себе світу» [7, с. 221]. Як це сполучається зі згаданою нею ж вище у даному дослідженні концепцією Г. Сковороди та, власне, й самим його життям (згадаймо загальновідоме «Світ ловив мене...»)? Ми вже не говоримо про пустельників, ісіхастів і т.п., оскільки це – сфера суто релігійна. Але як же бути з численними митцями, які принципово так само протиставляли себе світові (С. Далі та ін.)? Адже, якщо вірити дослідниці, то особистість, яка протиставляє себе світові, не відноситься до сфери духовності взагалі.

Г. Шевченко, намагаючись запропонувати визначення духовності, яким можна було би обійняти її релігійну та світську складові, стверджує, що «духовність – це гармонійне узгодження внутрішнього світу людини, душі і духу, інтегрована властивість особистості, яка дозволяє робити вільний вибір смислу життя на основі духовно-морального ідеалу; це сходження до вищих цінностей, возз'єднання образу Я з образом світу» [14, с. 9]. Можна було би прийняти це твердження (попри туманний пасаж наприкінці про «возз'єднання образу Я з образом світу»), але автор, розгортаючи свої міркування, дає такі роз'яснення специфіки духовності, що вони знову заводять проблему у глухий кут, викликаючи лавину нових запитань. Так, він говорить про категорію «духовності з позицій нового осмислення феномену людини як неподільної цілісності (тілесної, душевної, духовної), органічно пов'язаної

зі Всесвітом, з Космосом» [14, с. 9]. Виникає одразу два питання. По-перше, чому тілесність, душевність та духовність проголошуються новим осмисленням феномену людини – адже ще ап. Павло поділяв людей на ці три категорії (про це детально – нижче). По-друге, якщо новий підхід полягає в тому, що людина органічно пов'язана зі Всесвітом, то це також не новина – достатньо зазирнути якщо не в стародавню міфологію, то, принаймні, у грецьку філософію, однією з центральних проблем якої було з'ясування фізичного місця людини у цілком матеріальному Космосі, куди ж поділася духовність? Далі питань стає ще більше – адже ми дізнаємося, що духовність – це «внутрішня енергетична сила особистості, гармонія внутрішнього і зовнішнього світу людини, свобода вибору системи цінностей <...>» [14, с. 10], а ще далі духовність ототожнюється з «процесом духотворчості (творіння власного духу, душевності, духовності)», де «дух ми розглядаємо як енергоінформаційний потік насичення людини багатовіковим досвідом цивілізацій і культур, що виявляється в таких моральних імперативах, як Віра, Надія, Любов, софійність» [14, с. 10]. Усе це породжує силу питань. Якщо духовність – це «свобода вибору цінностей», то чому не можуть такими цінностями бути, скажімо, фашистські або аксіологія якогось канібальського племені? Якщо це «гармонія внутрішнього і зовнішнього світу людини», то чому ж так болісно (або, принаймні, непросто) проходить для кожного процес соціалізації, що є однією зі сходинок формування духовності у цьому цілком світському розумінні духовного? Залишаємо «за дужками» психоаналітичне розуміння особистості, яка протягом життя знаходиться під пресом Супер-Его та загальноприйнятих у суспільстві табу. Яка тут може бути гармонія, коли інстинкти владно диктують тобі одне, а культурні норми – протилежне? Для Г. Шевченко дух, душевність і духовність виступають синонімами, але це зовсім не так, не кажучи вже про більш ніж специфічне потрактування поняття «дух».

В. І. Міщенко пропонує підтримує концепцію «двох культур», які мають об'єднати віру та рацію, науку та релігію [6]. Втім, нічого нового у цій ідеї немає – адже це ключові положення томізму й неотомізму, над якими католицька філософія розмірковує вже не одне століття й про яку дослідник навіть не згадує. Цікаво, що прихильність автора до поєднання науки та релігії поєднується з запереченням концепції релігійної духовної культури як тупикового шляху у минуле.

О. І. Іванова надзвичайно широко розсуває рамки духовності. Вона розмірковує про цю матерію у такому ключі, що в принципі сюди можна вписати просто будь-яку діяльність людини: «Духовність виявляється у процесі взаємодії людини з природою, іншими людьми і має певні форми вияву» [3, с. 116]. Заради справедливості скажемо, що автор додає: «духовність виявляється у спрямуванні інтересів, схильностей людини до пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей» (до останніх зараховуються загальнолюдські цінності), а до структурних компонентів духовності віднесено «самопізнання: внутрішній світ; інтелектуальний розвиток; соціальний успіх; розуміння особистісного шляху; виконання обов'язків перед суспільством» [3, с. 116-117]. У таку парадигму можна включити й дуже сумнівні явища, скажімо, хуліганську антикультуру – адже це також взаємодія людей у певних «формах вияву» і виконання обов'язку перед кримінальним товариством. Додамо, що внутрішній світ, безперечно, існує й у сатаніста, розуміння особистісного шляху притаманне навіть кишеньковому злодієві, до соціального успіху можуть вестися вбивство, крадіжка, брехня і т. д.

С. Резніков пропонує новий методологічний підхід в сучасній освіті, «при якому ідеальний зміст духовних цінностей виводиться не з певних нормативних приписів, що мають для особистості трансцендентно-абсолютний характер, а з її соціокультурного середовища, з її реального буття у конкретному соціокультурному середовищі» [10, с. 102]. Чи треба це сприймати як заклик до відміни «категоричного імперативу» та орієнтації на вищі цінності, які мають замінитися буденними нормами «реального суспільства»? Якщо ми подивимося на падіння культурного

рівня у сучасному соціумі, то коментарі тут видаються зайвими. Втім, дослідник і сам, ніби схаменувшись, трохи далі говорить, що «сучасні соціальні реалії загалом не сприяють формуванню духовного здоров'я особистості», після чого він розмірковує над девальвацією моральних цінностей, «духовним вакуумом» та ціннісними девіаціями [10, с. 102-103]. Отже, лишається незрозумілим, на що ж у такому випадку має орієнтуватися духовна культура, якій автор раніше відмовив в трансцендентно-абсолютних орієнтаціях.

Видається доволі дивним і твердження І. Л. Сіданіч: «Слід усвідомити, що тільки заміна стихійної самоосвіти організованою та контрольованою системою навчальних занять здатна підвищити та зробити звичними духовно-моральні потреби» [11, с. 237]. Навіть якщо погодитися з точкою зору автора, що духовність формується виключно педагогами в ході «освітньо-виховного процесу», то залишається незрозумілим, чому вона не може формуватися поза межами навчального закладу. Та історія й не знає таких прикладів, коли духовність складалася би виключно в межах вишу, школи чи дитячого садка. Поза сферою формування духовності у п. Сіданіч опиняються церкви й монастирі, дружба, кохання, сім'я та вільне спілкування людей в межах дозвілля тощо. Чи не забагато надій покладається виключно на шкільну лаву?

Спроби науково інтегрувати ситуацію ведуть часто-густо до багатослівних і туманних пасажів описово-абстрактного характеру: «Духовність слід розглядати як багатовимірну систему, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких у формі ціннісних орієнтацій віддзеркалюються її найбільш актуальні морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності» [1, с. 10].

Отже, як ми бачимо, у сучасних українських студіях існує безліч концепцій духовності, причому вони можуть бути взаємовиключними навіть у одного й того ж самого автора в одній і тій само науковій розвідці. Втім, ця ситуація має своє пояснення у певному історико-культурному моменті. Марксистська та постмарксистська думка, вочевидь, ґрунтується на просвітницьких концепціях, які так і не склалися в якусь цілісну й міцну платформу. Отже, прагнення «заземлити» цей вихор вільного польоту думки спостерігається протягом усього Нового та Новітнього часу, оскільки зі зсуненням релігії в системі культури на маргінес та початком бурхливого самовисування на це чільне місце науки й мистецтва, потреба в переформатуванні релігійного розуміння поняття *духовність* стала нагальною, бо ж на місці даної дефініції утворилася справжня прірва.

Здавалося б, релігії мусить успадкувати найперше *наука*, яка протиставляє пітьмі марновірства світло позитивного знання; отож, Кант використовує церковне слово *Просвітництво* вже для означення сфери діяльності Розуму. Але наукова картина світу базується усе ж таки на діяльності лівої половини мозку, яка керує лише інтелектуальними операціями. Утім, тоді про функцію мозкових півкуль ще не здогадувалися, однак звести духовність до голого інтелектуалізму не наважились.

Наступним кроком була спроба філософів-просвітників звузити духовність до кордонів *етики*, причому для Дідро, Ламетрі, Гельвеція, Гольбаха, Вольтера, Руссо чи Монтеск'є основу моралі складала чуттєві враження, неоепікуреїзм та гедонізм й особистий інтерес; панував заклик «слідувати природі». Зрозуміло, що визначити й цей комплекс як «нову духовність» теж не повертався язик: адже пошук повчальності в хижому й бруталному світі природи здатний був надихати хіба що послідовників маркіза де Сада.

Так само не виконала цього завдання й нова дисципліна – *естетика*. Колись шлях тут торував класицизм, але відомі слова Буало про «мерзеного гада», який владно приковує наш погляд на картині митця, залишилися свідомством певної шизоїдності підходу в дусі «чистого мистецтва». Спадкоємці Буало спробували поставити на

місце *Правди, Блага, Добра й Зла* нові узагальнення: *Прекрасне, Потворне, Нище* тощо. Але це не означало вирішення проблеми вже хоча б тому, що мистецтво у своїй інтерпретації реальності спирається на емоціональний первінь, тобто – знову ж таки на діяльність лише однієї півкулі мозку, й образ світу тут, як і в науці, дискретний.

Тобто, якогось потужного «фронту», покликано протиставити церковно-муну поняттю духовності щось міцне й нове, в західній секуляризованій думці не спостерігається. Щоправда, сьогодні тут сформувалася т. зв. *наука про душу*, але зміст її складає установка на вольове формування в свідомості людини-індивідуаліста самоорієнтації на гарне фізичне здоров'я, довге збереження молодості (кидалти) та життєвий успіх, який базується на задоволенні безмежно зростаючих бажань та пошуку новизни (кайнерастія), що розглядається як гарантія егоїстичної свободи. У цій системі Інший цікавий лише тому, що допомагає самопізнанню Я, його власні проблеми тому Я байдужі [16, с. 17–18, 92]. По суті, це відбиває атомізацію суспільства, про яку пишуть як по велику біду сучасності. Адаже подібно, що й тварина, якби вона мала мову, підтримала б цю маніфестацію переваги тілесного над традиційною духовністю, котра враховує й такі невід'ємні чинники Буття, як емпатія, самопожертва, страждання, хвороба, невдачі й неухильна особиста смерть та смерть тих, кого любиш.

Фактично уявлення про «світську духовність» народжене в лоні радянської наукової думки, яка ніяк не бажала втратити цієї дефініції, розуміючи, що всяке інше слово для визначення цінностей секулярної псевдорелігії, яку ця думка мала обслуговувати, бринітиме значно менш солідно й «красиво». Й у нас, на відміну від Заходу, цей слововжиток, завдяки столітній смузі панування в свідомості суспільства «наукового атеїзму», вже сприймається як буцімто незаперечна альтернатива класичному християнському розумінню духовності. Та очевидно, що у панорамі еволюції світського розуміння духовності відсутній магніт, який тримав би в своєму потужному полі цей подібний до смутно-фантастичних образів калейдоскопу «броунівський рух» поверхових і похапцем описаних відомостей та дуже сумнівних умовиводів.

Таким магнітом може стати тільки занурення в генезу терміну, що секуляризованою думкою ігнорується. Власне, слово *духовність* народжене в ранній християнській думці й є сигніфікацією поняття «бути в Дусі» (Святому), тобто – перебувати в екстазі спілкування з Богом. Звичайно ж, цей стан «зміненої свідомості» не є явищем поширеним, посполитим, отож ап. Павло розділяє людей на *тілесних, душевних та духовних*, зазначаючи при цьому: «Ми ж прийняли не духа світу, а Духа, що від Бога, щоб знали, що нам дароване від Бога; про це ми й говоримо не мовою, якої нас навчила людська мудрість, а якої навчив Дух, – духовні речі духовними словами подаючи. Тілесна людина не приймає того, що від Духа Божого походить; це глупота для неї, і не може вона його зрозуміти, воно бо Духом оцінюється. Духовна ж – судить усе, а її ніхто не судить» (1 Кор. 12-16). При цьому Павло застерігає християн і від домінації *душевного*: «щоб ваша віра була не в мудрості людській, а в силі Божій. Ми ж говоримо про мудрість між доскональними, – не про мудрість цього віку, ані про мудрість князів цього віку, що загибають» (там само, 5-6) [переклад О. І. Хоменка].

Якщо не брати до рахунку згаданої вище *науку про душу*, яка фактично підносить *тілесну людину* та її волю до високоякісного вітального життя й перемог, то можна сказати, що ми звикли впевнено уживати слово *духовність* для визначення того, що в Біблії трактується як *душевність*, тобто – світ людського: політична боротьба, розумово-інтелектуальний пошук, пристрасті кохання тощо. Тобто, йдеться про психологію людини безвірної, але проте вже начебто піднесеної над рівнем просто тілесного: тут, скажімо, політична боротьба за харч і перерозподіл харчу, одчайдушна полеміка наукових шкіл та колективів за визнання, ставки й гранти або й просто

бухливе змагання двох мужчин за жінку якби ото дещо ошляхетнюються. Й тому в цьому шаленому вируванні безмежних людських пристрастей, бажань та змагань просто не може бути будь-якої подоби фундаментальності, бо ж поняття духовності, цього аналогу слова «мудрість», вирване з традиційного історико-культурного контексту, таки зависає у пустоті. Однак – усе відносно: поняття *духовність*, мов добре-таки потріпана хоругва, перехоплюється нашими пострадянськими філософами як вирваний з рук противника трофей і шматується на клапті з енергією, гідною римських воїнів, котрі роздирали на свої потреби цільнотканий хитон розіп'ятого ними Христа.

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що наші дослідники духовності (переважно світської), по суті, знаходяться у пласкому, синхронічному зрізі пострадянського тлумачення терміну, не враховуючи ані його генези, ані іманентно притаманного йому змісту й навіть досвіду своїх безпосередніх попередників – просвітників XVIII століття, які, нехтуючи біблійно-сакральним насиченням терміну «духовність», не змогли, однак, висунути нічого, що стало би йому конкурентним. Західна наукова думка принаймні цю невід'ємну релігійну складову терміну бачить і враховує, в той час як пострадянський дослідник не виходить за обрії тієї квазірелігійної системи, в якій подібні речі належало ігнорувати. Це визначає пласкість, одномірність і граничну поверховість (а часом й алогіцизм) тих словесних баталій, які більше за все нагадують пізньосхоластичні диспути.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Виховання духовності особистості / М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова та ін. – Кіровоград: ІМЕКС-Лтд. 2013. – 104 с.
2. Гордієнко С. Г. Особистісно-аксіологічний аспект формування культури, моралі та духовності студентів / С. Г. Гордієнко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – 2011. – Вип. 28. – С. 37–44.
3. Іванова О. І. Духовність особистості в контексті сучасного наукового знання про людину / О. І. Іванова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2013. – № 5 (58). – С. 111–118.
4. Кочкурова О. В. Особливості духовного розвитку особистості майбутнього педагога / О. В. Кочкурова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. – Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2.13. – С. 92–95.
5. Мартиненко О. В. Аналіз наукових підходів щодо визначення поняття «духовна культура» / О. Мартиненко // Український соціум. – 2006. – № 1. – С. 73–78.
6. Міщенко В. І. Духовна культура: раціональні та ірраціональні аспекти [Електронний ресурс] / В. І. Міщенко. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/5658/1/Mishenko_Dukhovna_2007.pdf. (дата звернення 20.06.2016) – Назва з екрана.
7. Покатильська Г. Духовність особистості як цінність професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін / Г. Покатильська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2013. – №. 1 (10). – С. 217–223.
8. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості / Е. О. Помиткін. – К. : Наш час, 2007. – 280 с.
9. Рашковська В. І. Православна та світська культура у становленні духовності особистості / В. Рашковська // Творча особистість учителя. – 1999. – Вип. 3. – С. 159–162.
10. Резніков С. І. Ціннісний аспект формування духовності в освітній діяльності / С. І. Резніков // Грані. – 2014. – № 1. – С. 101–105.
11. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді / І. Л. Сіданіч // Наукові записки національного університету «Острозька академія». – Психологія і педагогіка. – 2013. – Вип. 23. – С. 233–241.
12. Уханкіна В. Духовність як смисложиттєва цінність. До проблеми визначення поняття / В. Уханкіна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 607 : Філософські науки. – С. 32–36.
13. Целякова О. М. Духовність як цілісний феномен: проблеми концептуалізації в контексті соціально-філософського пізнання / О. М. Целякова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2008. – Вип. 33. – С. 65–73
14. Шевченко Г. Освіта та духовне виховання людини / Г. Шевченко // Витоки

педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 13. – С. 8–12.

15. Шевченко Г. Проблеми духовності людини ХХІ століття / Г. Шевченко // Духовність особистості. – 2012. – Вип. 5. – С. 241–250.

16. Яцино М. Культура індивідуалізму / М. Яцино. – Харків: Гуманитарний центр, 2012. – 279 с.

REFERENCES:

1. Vykhovannia dukhovnosti osobystosti [Parenting Spirituality personality]. – Kirovohrad: IMEKS-Ltd. 2013. – 104 s.

2. Hordiienko S. H. Osobystisno-aksiolohichnyi aspekt formuvannia kultury, morali ta dukhovnosti studentiv [Personality-forming axiological aspect of culture, morality and spirituality students] // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – Seriya 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy. – 2011. – Vyp. 28. – S. 37–44.

3. Ivanova O. I. Dukhovnist osobystosti v konteksti suchasnoho naukovooho znanntia pro liudynu [Spiritual identity in the context of modern scientific knowledge about man] // Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. – 2013. – # 5 (58). – S. 111–118.

4. Kochkurova O. V. Osoblyvosti dukhovnoho rozvytku osobystosti maibutnoho pedahoha [Features of the spiritual development of future teachers] // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. – Seriya : Psykholohichni nauky. – 2014. – Vyp. 2.13. – S. 92–95.

5. Martynenko O. V. Analiz naukovykh pidkhodiv shchodo vyznachennia poniattia «dukhovna kultura» [The analysis of scientific approaches to the definition of «spiritual culture»] // Ukrainskyi sotsium. – 2006. – # 1. – S. 73–78.

6. Mishchenko V. I. Dukhovna kultura: ratsionalni ta irratsionalni aspekty [Spiritual culture: rational and irrational aspects] [Electronic resource]. – Access mode: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/5658/1/Mishenko_Dukhovna_2007.pdf.

7. Pokatylska H. Dukhovnist osobystosti yak tsinnist profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia mystetskykh dystsyplin [Spiritual identity as the value of training future teachers of artistic disciplines] // Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedagogichnoho universytetu. Seriya: Pedagogika. – 2013. – # 1 (10). – S. 217–223.

8. Pomytkin E. O. Psykholohiia dukhovnoho rozvytku osobystosti [Psychology of spiritual development]. – К. : Nash chas, 2007. – 280 s.

9. Rashkovska V. I. Pravoslavna ta svitska kultura u stanovlenni dukhovnosti osobystosti [Orthodox and secular culture in the development of individual spirituality] // Tvorchia osobystist uchytelia. – 1999. – Vyp. 3. – S. 159–162.

10. Rieznikov S. I. Tsinnisnyi aspekt formuvannia dukhovnosti v osvittii diialnosti [Value aspects of spiritual formation in educational activities] // Hrani. – 2014. – # 1. – S. 101–105.

11. Sidanich I. L. Aktualni problemy dukhovno-moralnoho vykhovannia studentskoi molodi [Recent issues of spiritual and moral education of students] // Naukovi zapysky natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii». – Psykholohiia i pedagogika. – 2013. – Vyp. 23. – S. 233–241.

12. Ukhankina V. Dukhovnist yak smyslozhyttieva tsinnist. Do problemy vyznachennia poniattia [Spirituality as Purport value. The problem of definition] // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». – 2008. – # 607 : Filosofske nauky. – S. 32–36.

13. Tseliakova O. M. Dukhovnist yak tsilisnyi fenomen: problemy kontseptualizatsii v konteksti sotsialno-filosofskoho piznannia [Spirituality as a holistic phenomenon: problem conceptualization in the context of socio-philosophical knowledge] // Humanitarni visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. – 2008. – Vyp. 33. – S. 65–73

14. Shevchenko H. Osvita ta dukhovne vykhovannia liudyny [Education and spiritual education of man] // Vytoky pedagogichnoi maisternosti. Ser. : Pedagogichni nauky. – 2014. – Vyp. 13. – S. 8–12.

15. Shevchenko H. Problemy dukhovnosti liudyny KhKhI stolittia [Problems spirituality of the XXI century] // Dukhovnist osobystosti. – 2012. – Vyp. 5. – S. 241–250.

16. Yatsino M. Kul'tura individualizma [Culture individualism]. – Khar'kov: Gumanitarny tsentr, 2012. – 279 s.

Чикарькова М. Ю., доктор философских наук, профессор, профессор кафедры культурологии, религиоведения и теологии Черновицкого национального университета имени Юрия Федыковича (Черновцы, Украина), E-mail: chikarkova@bigmir.net

Дискуссионность понятия «духовная культура» в современных украинских научных исследованиях.

Аннотация. Предметом данного исследования является анализ ситуации, сложившейся в современных украинских научных исследованиях в результате игнорирования генезиса и вообще традиционного содержания понятия духовность. Тема работы – необходимость преодоления дискуссионности в определении одного из самых кардинальных понятий культуры. Цель работы – указать на причины недостаточности нынешнего функционирования дефиниции. Методология исследования – культурно-исторический и сравнительно-исторический анализ ситуации. Актуальность заключается в попытке объективной оценки ситуации и учета роли культурной традиции в полном объеме. Основные результаты и выводы констатируют, что в этой сфере царит тенденциозное сведение проблемы исключительно к формату светской культуры, субъективизм и некомпетентность.

Ключевые слова: духовность, душевность, религия, образование, культура, мораль.

Chikarkova M., doctor of philosophical sciences, full professor professor of the Department of Cultural, Religious Studies and Theology Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine), E-mail: chikarkova@bigmir.net

The discussion concept «spiritual culture» in modern ukrainian researchs.

Abstract. The subject of this study is to analyze the situation in the modern Ukrainian scientific research as a result of ignoring the genesis and content of the traditional concept of spirituality. At the same time, we observe significant differences in the understanding of the spirituality in Western scientific thought and in post-Soviet science. It is important to notice many reflected on this issue authors cannot trace the genesis of the concept and its polyalternativeness. There are antagonistic views even within the framework of one publication.

The purpose of our investigation is to point out the reasons for failure of the current functioning of the definitions in the modern Ukrainian scientific thought. Research methodologies are cultural-historical and comparative-historical analysis of the situation, undertaken with a view to identifying its deep roots.

The actuality of the research lies in an attempt to overcome the randomness of the existing lines of research problems, finding an objective assessment of the situation and taking into account the role of cultural tradition. The main results and conclusions of the investigation settle there are the rampant subjectivism, incompetent and biased mixing problems exclusive to the format of the secular culture in this area. Most researchers use the word spirituality to determine that the Bible is interpreted as sincerity, that is, the human world: political struggle, mentally intelligent search, the passion of love, etc. In such a tumultuous boiling of human passions, desires and events cannot be detected even similarity of fundamentality.

The concept of spirituality, being taken out of the traditional historical and cultural context, hangs in the emptiness. This problem existed in the age of Enlightenment, when secular thinkers supplanted religion to the margins of culture and sought to bring spirituality to the sphere of ethical and aesthetic. However, they do not have much success here. Continuing to inherit such a position means to condemn oneself to further senseless, extremely subjective and superficial study of spirituality.

Keywords: spiritual, hearfulness, religion, education, culture and morality.

УДК 122/129

Коперльос Р. Ю.,

аспірант кафедри філософії та методології науки
філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
(Київ, Україна), E-mail: salvatorelvira@mail.ru

ПРОБЛЕМА СКЛАДНОСТІ В СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Цілісне уявлення про концепт складності забезпечується методологічним ракурсом дослідження. Розгляд онтологічного, гносеологічного і методологічного аспектів складності дозволяє враховувати контекстуальні зміни застосування концепту складності